

J. P. H. van der Knaap, De banken zijn hard . . .

(Honderd jaar „op G.G.” in Hoorn en omstreken)

Een oecumenische publikatie.

Dit boek over de geschiedenis van de honderdjarige Gereformeerde Gemeente werd geschreven door een Katholiek. Dezelfde karakteristiek geldt voor het door een Gereformeerde uitgever gepubliceerde werk over de geschiedenis van het Katholieke Sint Jansgasthuis. Als de oecumene leidt tot het publiceren van het soort boeken als de beide bovengenoemde, hoop ik, dat er spoedig weer een algemeen christelijke kerk mag zijn. Het boek van Onstenk over het Sint Jansgasthuis besprak ik de vorige keer in dit blad. Ik zou nu graag aandacht willen schenken aan het boek van Van der Knaap, hoewel het slechts beperkt verkrijgbaar is. Het behandelt immers een belangrijk stuk Hoornse geschiedenis.

Moeizaam begin

De verleiding is groot het werk van Van der Knaap te gaan vergelijken met dat van Onstenk. Omvang en uitvoering, die zeer verzorgd is, lopen bij beide publikaties weinig uiteen. Het behandelde onderwerp en de manier waarop de beide auteurs zich van hun taak gekweten hebben, tonen verwante trekken. Natuurlijk is er aan de theologische hemel geen groter afstand denkbaar dan die tussen de beide behandelde geloofsgemeenschappen. In de praktijk valt het met die afstand nogal mee zoals ik hierboven al probeerde aan te geven.

De eerste hoofdstukken behandelen het moeizame begin van de gemeenschap der Hoornse Gereformeerden of zoals ze aanvankelijk genoemd werden de Afgescheidenen. Er was zeker in Hoorn in het begin weinig sympathie voor de nieuwe kerkelijke groepering. Na een proces tegen een groep Afgescheidenen uit Urk kwam het zelfs tot regelrechte vechtpartijen op de Rode Steen. Waardoor de beweging in Hoorn niet en in plaatsjes als Andijk, Urk en Enkhuizen wel aansloeg, is niet duidelijk.

Wellicht moeten we de oorzaken daarvan gedeeltelijk in de sociale sfeer zoeken. Het is duidelijk, dat het de uiterst kleine gemeente die hier kort na 1836, het jaar waarin het allemaal begon, ontstond, ontbrak aan leiders van enig sociaal of intellectueel aanzien. En de enige die voor dat aanzien had kunnen zorgen, de tekenaar Paulus Jolly, brak met de gemeente. Na een kort zelfstandig bestaan worden de Hoornse leden toegevoegd aan Andijk of Edam, later volgt een verbinding met Enkhuizen. De groei komt er pas na 1860 in. En in 1881 wordt een eigen kerkgebouw in gebruik genomen. Het is de door brand vernielde kapel van de Katholieken aan de Achterstraat die men restaureert met middelen die met veel moeite bijeen worden gebracht. De verkiezing van een eigen kerkeraad is het hernieuwd begin van een zelfstandige gemeente. Nu voorgoed.

De groei zit er dan in. Het aantal leden neemt gestaag toe. Niet duidelijk is, of die uitbreiding veroorzaakt wordt door een grote toeloop van nieuwe leden of door de grote kinderrijkdom in de Gereformeerde gezinnen. Want die gezinnen waren groot. Het gemiddelde lag beduidend boven het Nederlands gemiddelde in een tijd toen Nederland toch al bekend was om zijn snel groeiende bevolking.

Op een familiefoto van een van de voorgangers van de gemeente telde ik elf nakomelingen.

Organisaties

De geschiedenis van de Hoornse Gereformeerden laat weinig schokkende gebeurtenissen zien. Er zijn de gebruikelijke ruzies tussen de leden, in het begin nogal eens gevolgd door het bedanken van één van de betrokkenen. Het is een kenmerkend verschijnsel bij religieuze gemeenschappen waarin de persoonlijke geloofsbeleving altijd sterk op de voorgrond heeft gestaan. Verder natuurlijk de problemen met de financiën, gewoon in een kerk waarvan het grootste deel van de leden uit de minder welgestelde milieu's komt. Er is een rijk verenigingsleven. De Zondagsschoolvereniging „De Zaaier”, de vrouwenvereniging „Lydia”, de meisjesvereniging „Sursum Corda”, de jongelingsvereniging „'t Mosterdzaadje” en de Gereformeerde mannenvereniging „Calvijn”. Veel van deze organisaties komen pas in de 20e eeuw op. Het was de tijd dat de kerken iets moesten stellen tegenover de wervende kracht van de massa-organisaties van socialisten, communisten en nationaal-socialisten. Natuurlijk kende ook Hoorn zijn strijd tegen wat men toen als hand over hand toenemende zedenverwilderung zag. Een hoofdstuk apart vormt de Evangelisatie-commissie die vanuit Hoorn de zending bedrijft in geheel Noord-Holland ten noorden van het IJ. De motor achter dit zendingswerk is de gedreven, zeer sympathiek getekende ds. Slomp, „Frits de Zwerver”.

Persoonlijk element

Er staan meer van die domineesportretten in het boek en ze behoren niet tot het slechtste deel ervan. Bijvoorbeeld van de diplomaat Zantinge die zijn niet zo geletterde ruziënde gemeenteleden bij elkaar wist te houden of van de onconventionele Wesbank.

Het boek ruimt aan het persoonlijk element een grote plaats in. De schrijver onderbreekt op regelmatige afstanden zijn verhaal door een met veel genealogische bijzonderheden verrijkte familiegeschiedenis, die dan een illustratie levert van een bepaald facet van het leven op Gereformeerde Grondslag. De Batema's, de Reeken, de Te Lintel Hekkerts, de Beeken en de Kieften, ze staan er met naam en toenaam in en als het even kan op zo antiek mogelijke foto's afgebeeld. Als de gekozen voorbeelden een juiste doorsnee te zien geven van het Gereformeerde milieu, mag de conclusie getrokken worden, dat de meerderheid behoorde tot de smalle gemeente. Het laatste